

Pozsony Ferenc

Társadalomnéprajzi eredmények Erdélyben

A magyar etnográfia legfiatalabb ágát a társadalomnéprajz alkotja. Tudományunk első jelentős szintézise, mely a két világháború között finalizálódott, két (tárgyi és szellemi) fejezetben mutatja be a népi kultúrát, s csak az 1930-as években kezdett egyre inkább körvonalazódni a paraszti társadalom szakszerű és módszeres kutatásának igénye.¹ A Trianont követő évtizedekben jelentkező új fiatal értelmiségi réteg határozottan a parasztságban vélte megtalálni a magyarság megújulásának tartalékait, szemléletükben a magyar nemzethez való tartozás tudata szorosan összekapcsolódott a társadalom reális ismeretének igényével és a népi közösségek felé fordulással.² Ezt a szemléletet tükrözte a népi írók mozgalma valamint a magyar szociográfiai irodalom is.³ Eredményeik nagy hatást gyakoroltak a fiatalabb etnográfus nemzedékre, arra serkentetve őket, hogy a paraszti társadalmat és kultúrát egységében, komplex módon vizsgálják.⁴ Az erdélyi társadalomnéprajzi kutatások kibontakozásában a magyarországi eredmények mellett nagy szerepet játszott a francia, német és román szociológiai iskola hatása.⁵

A nyugati nagyhatalmak az első világháborút lezáró békeszerződések alapján Erdélyt Romániának ítélték. A hirtelen kisebbségi helyzetbe került magyarságnak újra kellett fogalmaznia saját helyét a megváltozott politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok között. A hatalmi struktúrák radikális megváltozása nyomán a magyar értelmiségi rétegnek először is merészebben szembe kellett néznie az erdélyi régió reális etnikai, társadalmi és gazdasági szerkezetével. Érdekes módon a többségi státuszból kisebbségi sorsba került magyar elit sokkal érzékenyebbé vált a társadalmi problémák iránt. Az idősebb nemzedék ezt az új helyzetet csak átmeneti időszaknak vélte, s titkon annak megváltoztatására, revíziójára készült. Ugyanakkor gyorsan felnőtt egy olyan új nemzedék, mely egyetemi tanulmányait már a Trianont követő évtizedben végezte, tehát szocializálódását alapvetően meghatározta az újonnan kialakított román nemzetállam kisebbségekkel kapcsolatos gyakorlata és politikája. Ez a generáció szakítani igyekezett a csodavárással, s új stratégiák kidolgozását kezdeményezte.

A két világháború közötti évtizedek tudományos életét alapvetően az határozta meg, hogy a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Szegedre költözött, s államilag támogatott intézet nem foglalkozott a romániai magyarság kutatásával. Mivel a fiatalok rendszeres anyanyelvi egyetemi képzése nem oldódott meg, a református, katolikus, unitárius egyházak közös irányítás alatt álló kollégiumokban próbálták biztosítani a román egyetemen tanuló magyar hallgatók komplex képzését. György Lajos az 1928-ban létre-

hozott Tanulmányi Bizottság felügyelőjeként különböző szemináriumokat szervezett a hajdani magyar egyetem oktatóinak segítségével. Ezekben az egyházi kollégiumokban egyfajta alternatív egyetemi képzésben részesítettek a legtehetségesebb és ösztöndíjjal támogatott diákokat, kinevelve egy olyan új elit réteget, mely már képes volt szakszerű, tudományos feladatok elvégzésére.⁶ Ezekben a szemináriumokban cselekvő módon részt vettek azok az egyetemisták, akik később a fiatalok által szorgalmazott erdélyi magyar kezdeményezések és mozgalmak (pl. Erdélyi Fiatalok és Hitel köre) meghatározó, vezető egyéniségeivé váltak. Ebben a korszakban egy magyarság- és kisebbségkutatással foglalkozó, államilag támogatott intézet helyét az Erdélyi Múzeum-Egyesület próbálta pótolni saját kiadványaival, vándorgyűléseivel és gyűjteményeivel.

A mostoha körülmények ellenére csakhamar három olyan összefoglalás született, melyek a Trianon óta eltelt évek történéseit próbálták évkönyv formájában bemutatni és értelmezni. Győri Illés István kiadványának címét éppen Apor Péter Methamorphosis Transylvaniaejától kölcsönözte, s benne elsősorban a romániai városi magyarság életének összefoglalására vállalkozott.⁷ Kacsó Sándor évkönyve a romániai magyar sors ismeretlen oldalait összegezte.⁸ A Sulyok István és Fritz László által szerkesztett kiadvány már konkrét kérdőíves felmérésre alapozva elsősorban a gazdasági, közösségi és művelődési életben bekövetkezett változásokat mutatta be.⁹

Az évkönyvek mellett csakhamar megszülettek az első tudományos eredmények, helyzetfelmérések is. Például Jakabffy Elemér az 1930-as hivatalos romániai népszámlálás kritikáját végezte el.¹⁰ A Páll Györggyel közösen írt könyvében a bánási magyarság két világháború közötti helyzetét tárta fel.¹¹ Szász Zsombor Budapesten jelentette meg a Romániához kapcsolt Erdélyről szóló helyzetjelentését.¹² Mikó Imre inkább a jogi megközelítést választotta, s tanulmányaiban az alkotmány által szavatolt kisebbségi jogok nemzetközi összehasonlítását valósította meg, de ugyanakkor a kutatók figyelmét az erdélyi falusi magyar közösségek felé fordította.¹³ A székelyföldi falvak szociális problémáira, az egyre súlyosbodó elszegényedési és migrációs folyamatokra Böződi György figyelmeztetett nagy vitát kiváltó szociográfiai munkájában.¹⁴

Magyar tudományos intézetek hiányában a két világháború közötti erdélyi tudományos életben felértékelődött a folyóiratok szerepe. Az Erdélyi Múzeum ebben a korszakban is megőrizte „akadémiai” jellegét, s éppen ezért elsősorban a fiatalok által szerkesztett mozgékonyabb kiadványok reagáltak érzékenyebben, dinamikusabban és kritikusabban a korabeli eseményekre. Ezek közül a Jakabffy Elemér által 1922-1942 között szerkesztett Magyar Kisebbség nemzetközi szinten is színvonalas kisebbségvédelmi periodikává vált.¹⁵

Az 1930-as évek erdélyi szellemi és társadalomtudományi vitáiban fontos szerepet játszott az 1930-1940 között megjelent Erdélyi Fiatalok című folyóirat.¹⁶ A László Dezső és Jancsó Béla által szerkesztett periodika elsősorban a

világnézeti semlegességet és az erdélyi falu szociális problémáira való odafigyelést vállalta fel, s már indulásakor számtalan vitát gerjesztett. Ennek írói körét elsősorban azok a fiatal protestáns értelmiségiek alkották, akik már Románia keretében, tehát kisebbségi státuszban szocializálódtak. Jelentős szerepet vállaltak faluszemináriumok és kutatási pályázatok megszervezésében. Termékeny kapcsolatot tartottak fenn Dimitrie Gusti falumozgalmával, ugyanakkor falu-füzeteikben a vidéken élő magyar értelmiségi réteg szerepét és feladatait fogalmazták meg.¹⁷

Venczel József és Makkai László 1936-ban újraindította a megelőző évben Kolozsvárt alapított Hitel című folyóiratot, mely egészen 1944-ig működött. A kiadvány munkatársai egy olyan fiatal értelmiségi réteghez szóltak, mely felelősséget érzett az erdélyi magyarság sorsáért. Cselekvő részt vállaltak a Vásárhelyi Találkozó megszervezésében, majd külön számot szenteltek annak bemutatására. Írásaikkal reális önismeretet, szakszerűséget próbáltak meghonosítani. A szociológiai, statisztikai és történeti megalapozottságú tanulmányaik a Romániához csatolt Erdély gazdasági, politikai, művelődési viszonyainak valóságghú és tudományos bemutatását valósították meg. Széchenyi István 1830-ban megjelent Hiteléhez hasonlóan demokratikus reformokat sürgették.¹⁸

A Kolozsváron tanuló egyetemisták és fiatal értelmiségiek a két világháború közötti időszakban több falukutató tábort szerveztek. Például 1931 nyarán báró Bánffy Ferenc kolozsborsai birtokán öt egyetemi hallgatót látott vendégül. Ebben az első falujárásban Demeter Béla, Miklós András, Mikó Imre, Pálffy Zoltán és Szabó Géza (mind egyetemi hallgatók) vettek részt, s Borsa völgyének kilenc falujában vizsgálták meg a magyar faluközösségek helyzetét.¹⁹ A következő csoportos kutatótábort Szabó T. Attila vezette 1936-ban a kalotaszegi Bábonnyban. A kolozsvári egyetemi hallgatók 1941-1944 között több alkalommal szerveztek csoportos alapkutatótást a Szolnok-Doboka megyei Bálványosváralján. A Venczel József által módszeresen megtervezett alapkutatótás eredményei a háborús események miatt nem tudtak önálló kötetben megjelenni, s 1944 után szétszóródtak.²⁰

1940-1944 között Észak-Erdély újból Magyarországhoz tartozott. Ez új helyzetet teremtett az erdélyi magyar tudományosság számára is. A Szegedről visszaköltözött magyar tudományegyetem keretében nagy lendülettel megindult a szakemberek képzése. A magyar állam támogatásával viszonylag rövid idő alatt jelentős intézményrendszer épült ki. Már 1940 őszén megalakították az Erdélyi Tudományos Intézetet, mely csakhamar jelentős történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatások bázisává nőtte ki magát. Fontos szerepet játszott a Borsa-völgyben folyó kutatások megszervezésében, 1940-1945 között évkönyvet jelentetett meg, mintegy 30 tudományos tanulmánykötetet adott ki. A nagy igényességgel összeállított kiadványokban gyorsan megjelentek azok a kutatási eredmények, felmérések és helyzetelemzések, amelyek korábban, még a két világháború közötti évtizedekben elkezdődtek.²¹

Ezekben a zaklatott, háborús időkben újra a figyelem központjába kerültek az erdélyi magyar szórványközösségek. Elsősorban a protestáns felekezethez tartozó értelmiségiek sajátos cselekvési programot dolgoztak ki.²² Közvetlenül a Bécsi Döntés után jelenhetett meg Vámszer Géza kötete a Szeben megyei Oltszakadáról, mely a német nyelvsziget-kutatás hatása alatt született.²³ A korszak tudományos életét alapvetően meghatározó Venczel Józsefnek tulajdonítjuk annak az átfogó kutatási programnak a kidolgozását, mely 1942–1944 között kérdőívek segítségével módszeresen felmérte az Észak-Erdélyben található magyar-román és román-magyar vegyes házasságok helyzetét. Sajnos, a háború megakadályozta és elnapolta a kérdőívek szakszerű feldolgozását. A hatalmas adatbázis sokoldalú elemzésére csak félévszázad múltán, az 1989-es fordulatot követő években, immár számítógépek segítségével kerülhetett sor.²⁴

Az 1940–1944 között folyó alap kutatások arra figyelmeztettek, hogy az 1918-at megelőző dualista korszak túlzott centralizációja végül is a különböző etnikai csoportok közötti kapcsolatok terén csődhöz vezetett. Nagyon sok erdélyi magyar értelmiségi úgy érezte, hogy újra kell fogalmazni Erdély anyaországhoz fűződő kapcsolatait; ennek szükségességére sokszor éppen a Budapestről küldött vezetők mássága miatt tudatosodott. Az erdélyi magyar elit réteg diskurzusaiban egyre inkább központba került a szétfejlődés és a kisebbségi autonómiák kérdése. A jövőről alkotott képében egyre dominánsabbá vált a falu idealizálása és egy nemzeti elkötelezettségű, hivatásérzettel rendelkező új fiatal elit gyors kinevelése.

A kolozsvári tudományegyetemen Viski Károly vezetésével már 1940-től beindult a néprajzos hallgatók képzése. Úttörő munkáját a Magyarországról érkezett Gunda Béla folytatta, aki Kolozsvárt is meghonosította az európai néprajztudomány legújabb eredményeit. Döntő szerepe volt például a funkcionista társadalomszemlélet elterjesztésében, s balti (finn és svéd) példák alapján kezdeményezte a kultúra térbeli tagolódásának kutatását. Ugyanakkor eredményesen közvetítette a Teleki Pál és Prinz Gyula nevével fémjelzett magyar „munkaföldrajz” legújabb európai rangú eredményeit,²⁵ melyek éppen azt hangsúlyozták, hogy a különböző erdélyi etnikumok olyan jól elkülönülő ökoszisztémában élnek, melyek alapvetően meghatározzák sajátos gazdasági, társadalmi, politikai, művelődési berendezésüket és kapcsolatrendszerüket.²⁶ 1941–1947 között egy olyan fiatal nemzedéket nevelt fel, mely a Gunda Béla Kolozsvárról való távozása utáni évtizedekben klasszikus értékű kutatási eredményeket tudott felmutatni. A Gunda Béla nevével fémjelzett kolozsvári néprajzi iskola elsősorban a tárgyi kutatásokra koncentrált, de sohasem tévesztették szem elől a tárgyak szerves társadalmi kontextusának vizsgálatát sem.

Az erdélyi társadalomkutatások másik meghatározó személyisége Bónis György volt. Ezt a széles európai műveltséggel rendelkező fiatal tudóst 1940-ben nevezték ki a kolozsvári tudományegyetemre, ahol egészen 1947-ig jogtörténeti előadásokat vezetett. Nagy szerepe volt abban, hogy az erdélyi

népi társadalom szakszerű vizsgálata beindult. Legfontosabb kutatási témái a népi jog, értékrend és erkölcs volt. Nagy hangsúlyt fektetett a székely és a középkori jog kapcsolatának elemzésére, valamint a rokonsági és az örökösödési rend kutatására. Kolozsvári éve alatt nemcsak a terepmunkára sarkallta a fiatalabb kollegáit, hanem arra biztatta őket, hogy levéltári források alapján tárják fel régebbi korszakok társadalmi kapcsolatait. Bónis György kolozsvári tanítványainak munkássága jóval később, csak a második világháborút követő évtizedekben bontakozott ki. Tárkány Szücs Ernő még Bónis irányítása mellett kezdte el az erdélyi, kalotaszegi népi jogszokások gyűjtését. Terepkutatásait később magyarországi és európai párhuzamok feltárásával folytatta. Az 1981-ben befejezett szintézisének legfontosabb tételeit legtöbbször erdélyi példákkal illusztrálta.²⁷

A második világháborút követő évtizedekben a kommunista totalitárius hatalom a társadalom erőszakos homogenizálására törekedett. Éppen ezért nem volt érdekelt a hazai társadalm szerkezet reális átvilágításában, nem szorgalmazta és nem támogatta a társadalom szakszerű, tudományos vizsgálatát. Kolozsvárt 1947-49 között fokozatosan felszámolódtott a néprajz egyetemi oktatása. A sztalinista hatalom hamarosan retrográd diszciplinának bélyegezte a szociológiát, s megakadályozta annak intézményesülését. Mivel a jelenkori társadalom folyamatainak módszeres vizsgálatára nem volt lehetőség, a kutatók jelentős része éppen a múltban kereste a „kulcsot” a jelenkori folyamatok megértéséhez és értelmezéséhez.

Imreh István kutatásai a XX. század második felében bontakoztak ki. Tudományos szemléletére nagy hatást gyakorolt a francia történeti és szociológiai iskola, mely radikálisan szakított a társadalom vizsgálatának fesztivista jellegével, s egyre inkább a közösségek hétköznapijait állította a kutatások középpontjába. Másodsorban pedig Ferdinand Tönnies közösségről és társadalomról alkotott felfogását asszimilálta.²⁸ Harmadsorban szemléletére jelentős hatást gyakorolt a Dimitrie Gusti által kidolgozott román monografikus szociológia is.²⁹ Venczel József tanítványaként részt vett a Bálványosváralján szervezett csoportos kutatásokban.³⁰ Legfontosabb témái a következők: a) a székely falu társadalmának változása³¹, b) a székely falusi intézmények (pl. falutörvények) fejlődése és szerepe³², c) az erkölcsi és jogi értékrend változása Erdélyben.³³

Egyed Ákos kötetei is az erdélyi társadalom történeti fejlődését mutatják be. Tanulmányaiban elsősorban arra keresi a választ, hogy az 1848-as jobbagyfelszabadítást követő polgárosodás és modernizáció milyen hatást gyakorol Erdély társadalm szerkezetének átalakulására. Árnnyaltan értelmezi, hogy bontakoznak ki a polgári társadalom és gazdasági élet specifikus intézményei (pl. hitelintézmények), s a piac szerepének megnövekedése milyen változásokat okozott az erdélyi falusi közösségek életmódjában.³⁴

A napjainkban nagy népszerűségnek örvendő történeti antropológia szemléletének és módszereinek alkalmazása jellemzi Kiss András történész köteteit és közleményeit. Tanulmányaiban elsősorban Kolozsvár társada-

lomszerkezetének színességét és specifikus intézményeit mutatja be.³⁵ Legújabb kötetében pedig a hivatalos és a népi jog, valamint az erkölcsi értékrend működését, a deviánsok büntetését elemezte történeti példák segítségével.³⁶

Az erkölcsi értékrend vizsgálata újabban népszerű a fiatalabb erdélyi néprajzkutatók körében is. Barabás László kutatási eredményei azt mutatják be, hogy az egyház milyen szerepet játszott a falusi társadalmak erkölcsi értékrendjének modellálásában, ellenőrzésében és a deviánsok kezelésében.³⁷ Bokor Zsuzsa XVIII. századi perek írott anyagai alapján elemezte a különböző torjai társadalmi rétegek közötti kapcsolatokat és érdekellentéteket.³⁸ Szócsné Gazda Enikő pedig az orbaiszéki református esperesség által készített vizitációs jegyzőkönyvek alapján mutatta be, hogy a XVII-XIX. században hogyan változott meg a székely falvak erkölcsi értékrendje.³⁹ Kotics József azt vizsgálta meg, hogy a modernizáció és az individualizáció hogyan strukturálta át az archaikus moldvai csángó falusi közösségek erkölcsi rendszerét, s a társadalmi kontrollnak milyen szimbolikus és közösségi formái élnek ott napjainkban.⁴⁰

Az 1968-as csehszlovákiai események hatására Romániában Ceaușescu-nak is módosítania kellett nemzetiségi politikáját és gyakorlatát. A közelmúlt legfontosabb eseményeivel (pl. kulákozással, kollektivizálással) azonban továbbra is csak a szépirodalom foglalkozhatott. Például Sütő András nagysikerű, Anyám könnyű álmot ígér című dokumentumregénye rejtett írói eszközökkel az 1950-es évek kritikáját fogalmazta meg.⁴¹ A nem-felejtés és a rendteremtés szándékával Király László Kék farkasok című regénye szintén az erdélyi magyar falu közelmúltjának a leírását teremtette meg.⁴² Ebben az ideológiai enyhülésben a társadalomtudományokon belül újra megerősödött a szociológia. Ezt tükrözte a korábban meghurcolt Venczel József rehabilitálása, a kolozsvári egyetem keretében működő szociológiai tanszéken való alkalmazása és összegyűjtött tanulmányainak kiadása.⁴³

Az Imreh István szerkesztésében 1978-ban megjelent *Változó valóság* című kötet olyan szociográfiai tanulmányokat adott közre, melyek éppen a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását követő társadalmi folyamatokat (pl. városra történő migrációt követő beilleszkedési nehézségeket, a mesterséges iparosítás és erőltetett urbanizáció következményeit stb.) mutatták be.⁴⁴

Aradi József, Gáll Ernő, Imreh István, Nagy Olga és Péntek János irányítása mellett 1978 őszén Kolozsvárt megkezdte működését a Korunk című folyóirat társadalomnéprajzi köre. Ebben a csoportosulásban elsősorban olyan fiatal egyetemisták vettek részt, akik néprajzi, szociológiai és antropológiai módszerekkel szándékoztak vizsgálni Erdély társadalmának felgyorsult változását. A folyóirat szerkesztőségében hetente szemináriumokat, megbeszéléseket szerveztek meghívott rangos előadók részvételével. Ezeket a közös vitákat a következő témákat tárgyalták meg: pl. etnikai mobilitás erdélyi magyar szórványokban, ingázás, tinédzserek értékorientáció-

ja, családszerkezet átalakulása, értelmiségi sorsok, individualizálódás, egykézés, kalotaszegi falvak elnéptelenedése és elöregedése, erdélyi városok hagyományos etnikai szerkezetének megváltoztatása stb. Ennek a szellemi műhelynek a hatására a Korunk folyóirat Évkönyve 1982-ben *Metamorphosis Transilvaniae* címmel jelent meg, s benne a szerzők az előbb felsorolt témákat tárgyalták.⁴⁵ A folyóirat szerkesztőségében működő csoportosulás 1979-ben alaputatásokat kezdeményezett Kolozsvár lebontásra ítélt Hóstájtáiban és a mezőségi Magyarorszáton. Ennek a körnek a hatására született meg később Pillich László könyve a kolozsvári hóstáti magyar közösség felszámolásáról, valamint a város hagyományos etnikai, társadalmi és kulturális szerkezetének erőszakos megváltoztatását kísérő jelenségekről.⁴⁶

Nagy Olga Havadon kezdeményezett 1974-1978 között komplex falukutatást a korábbi erdélyi és magyarországi monografikus kutatások mintájára. A havadi vizsgálat koncepciójának kidolgozásában Nagy Olga hasznosította az Átányban és a Varsányban végzett csoportos kutatások eredményeit.⁴⁷ Sajnos, a havadi vizsgálódások eredményei csak megkésve jelentek meg, s időközben elavultak a negyedszázaddal korábban gyűjtött anyag értelmezései és értékelései.⁴⁸

Salamon Anikó kezdeményezésére az 1970-es években az erdélyi magyar kutatók egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a népi önéletrírások, elmesélt élettörténetek kutatására. Ez az irányzat voltaképpen a magyar folklorisztika korábbi iskolát teremtő kezdeményezéseit folytatta tovább, mely az egyéniség szerepét hangsúlyozta. Az arctalan tömeg helyett ennek a módszernek a szorgalmazói arra figyeltek, hogy a falusi társadalom szűkre szabott hálóján belül az egyének hogyan konstruálhatják meg életpályájukat. Az egyéniség szerepének bemutatását teljesítette ki a Nagy Olga szerkesztésében 1975-ben megjelent Győri Klára által leírt élettörténet.⁴⁹ Mivel a Széken élő aszszony feltárta egy önmagába bezárkózott mezőségi falu legszemérmesebben eltitkolt belső titkait, nagy vitát váltott ki a kiadvány megjelenése. Utána hamarosan öt életrajz jelent még meg a bukaresti Kriterion Könyvkiadó gondozásában.⁵⁰ Majd Pillich László és Vetési László szerkesztésében újabb népi önéletrírásokat olvashattunk.⁵¹ Szintén Nagy Olga rendezte sajtó alá Kocsis Rózsi önéletrírását, melyben arról vallott, hogy a közösség szorításában élő parasztasszony hogyan próbálja megvalósítani személyiségét.⁵² A Kibéden élő Ráduly János 1987-ben jelentette meg a gazdai szolgák elmesélt élettörténeteit.⁵³ A kötet megjelentetése nagy vitát váltott ki, mely a Bukarestben megjelenő *A Hét* című folyóirat hasábjain bontakozott ki, s tisztázta az elmesélt élettörténetek dokumentum-értékét és korlátait, valamint az oral history módszer alkalmazásának buktatóit.

Az erdélyi társadalomnéprajz kiteljesedésére nagy hatást gyakorolt Nagy Olga munkássága. Pályájának elején még népmesék gyűjtésével foglalkozott, később felfedezte az önéletrírásokban, elmesélt élettörténetekben rejlő újabb kutatási és értelmezési lehetőségeket. A széki Győri Klára és Kocsis Rózsi példája azt erősítette meg benne, hogy az erdélyi magyar falvak

társadalmában az asszonyok nagyon specifikus helyet foglaltak el, s csak szűk korlátok között tudták megvalósítani az önmagukban rejlő lehetőségeket. Következő köteteiben elsősorban azt mutatta be, hogy a falusi asszonyok hogyan élték meg érzelmi, szerelmi életüket, s az egyéniség jogait kereső, deviánsnak tartott személyekre hogyan sújtott le a falusi társadalom zárt világa.⁵⁴ Amikor a gyorsan modernizálódó nyugati társadalomban megkezdődtek a feminista mozgalmak és kutatások, Nagy Olga azoktól függetlenül, szinte ösztönösen rátalált a hasonló témákra és értelmezési lehetőségekre. Saját eredményeit hamarosan külön kötetben színtetizálta, mely az erdélyi asszonysors monografikus igényű összefoglalása.⁵⁵ Nagy Olga egész munkássága azt bizonyítja, hogy a paraszti erkölcs és értékrend mennyire változó társadalomra és kultúrára épül. Újabb nagyszabású szintézisében éppen a törvények szorításában élő parasztemberek dinamikus élet- és értékrendjét vizsgálta meg.⁵⁶ Ezt a munkáját a magyar társadalomnéprajz csúcsteljesítményének tartjuk. Idegen nyelvű változata bizonyára az európai néprajz egyik méltott társadalomnéprajzi összefoglalója lehetne.

Nagy Olga kutatásait Salat Zakariás Erzsébet folytatta tovább. Nemrég megjelent könyvében az erdővidéki asszonyélet és sors sajátosságait vizsgálta meg. Monográfiájában felhasználta a szociálanropológia legújabb eredményeit a nemi szerepek vizsgálatával kapcsolatban. Segítségükkel árnyaltan elemzi és értelmezi az asszony helyét a székegy családban, háztartásban, gazdasági és rituális életben, a rokonság és a lokális társadalom hálójában.⁵⁷ Keszeg Vilmos legutóbb azt vizsgálta meg, hogy egy mezőségi asszony levelezése hogyan tükrözi kapcsolathálóját, kommunikációs kísérleteit és gyakorlatát.⁵⁸ Az újabb kutatások feltárták azt is, hogy a szüntelenül változó erdélyi falusi társadalmon belül a vénleányok milyen marginalizált helyet foglaltak el, milyen eljárásokkal „kezelték” őket.⁵⁹ Más vizsgálódások pedig éppen azt mutatták be, hogy a zártkörű asszonymulatságok egyfajta biztonsági szelepként hogyan segítették elő az aszimmetrikus férfi-női viszony stabilizálását, s a polgárosodás hatására a leányok és az asszonyok milyen specifikus egyesületeket hoztak létre.⁶⁰

Az erdélyi családok szerkezetével, társadalmi és etnikai mobilitásával, a rokonsági terminológiával kapcsolatban Erdélyben is születtek figyelemre méltó eredmények. Például a magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásáról Lőrinczi Réka készített kismonográfiát.⁶¹ A Dél-Erdélyben élő bürkösi magyarok és szászok családszerkezetét és etnikai mobilitását Vetési László vizsgálta meg módszertani szempontból újszerű és példaértékű tanulmányaiban.⁶² Az anyakönyvek segítségével végzett legújabb családrekonstrukciós vizsgálatok eredményei csak az utóbbi években kezdtek szórva megjelenni. Például Dimény Attila a Kézdivásárhely szomszédságában fekvő Orozsfaluban elemezte az endogám és exogám házasságok alakulását.⁶³ Bolovan Sorina Paula XIX-XX. századi anyakönyvek segítségével három Kolozs megyei falu (Erdőfalva, Kisesküllő és Körösfő) családszerkezetét vizsgálta meg és hasonlította össze.⁶⁴ A kolozsvári Magyar Nyelv és

Kultúra Tanszék valamint a Kriza János Néprajzi Társaság keretében folyó családszerkezeti kutatások elsősorban a szórványhelyzetben élő magyar közösségek mobilitási kísérleteire és gyakorlataira összpontosítanak, ugyanakkor a lassan elnéptelenedő falvakban teljesen magukra maradt öregek helyzetét is feltárják.⁶⁵ Az idős generációk kutatásához hasonlóan (a szerény eredmények ellenére) továbbra is elhanyagolt Erdélyben a fiatal nemzedékek komplex vizsgálata.⁶⁶ A legjelentősebb eredmény Gazda Klárától származik, aki az esztelneki székely kisgyermekek társadalomba való belenevelődéséről írt komplex monográfiát.⁶⁷

A munkavégzéshez fűződő társadalmi kapcsolatok és intézmények kutatásának jelentőségét első ízben Gunda Béla hangsúlyozta.⁶⁸ Az ő nyomdokain haladva bontakozott ki dr. Kós Károly munkássága, aki elsősorban a termelő és a tárgyalkotó falusi ember kapcsolatrendszerét igyekezett feltárni.⁶⁹ Hajdú Farkas Zoltán inkább a szimbolikus antropológia eszköztárával és módszereivel kutatta a székely kaláka rejtettebb társadalmi funkcióit és jelentéseit.⁷⁰ A székely és a szász falvak reciprocitáson alapuló kapcsolatairól és intézményeiről (pl. szomszédságokról) az 1989-es romániai változások után több eredmény is megszületett.⁷¹

Mivel a második világháborút követően a szászok tömegesen eltávoztak, s helyükbe elsősorban regáti románok és cigányok költöztek, gyökeresen átrajzolódott Erdély etnokulturális szerkezete, s a magyar értelmiségiek diskurzusaiban egyre fontosabb helyet foglal el a Székelyföld és a tömbmagyar-ság közötti szórványok helyzete. Az erdélyi szórványközösségek szakszerű vizsgálata napjainkban még csak a tervek és az elképzelések szintjén mozog.⁷² A szórványok komplex vizsgálatának beindítására a Magyar Kisebbség és az Erdélyi Múzeum című periodikák 2000-ben külön számot jelentettek meg.⁷³

Az 1989-es romániai változások utáni évtized társadalomnéprajzi és antropológiai kutatásait alapvetően meghatározta a szakszerű néprajzi, szociológiai oktatás beindulása és sajátos célokat követő kutatói intézményrendszer megalakulása. Péntek János 1990 szeptemberében a „Babeş-Bolyai” Tudományegyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékének keretében beindította a magyar néprajz egyetemi szintű oktatását, mely a 2000/2001-es tanévtől kezdődően már főszakként működik. 1990. március 18-án Kolozsvárt alakult meg a Kriza János Néprajzi Társaság, mely számtalan társadalomnéprajzi jellegű konferenciát szervezett Erdély kisvárosaiban és nagyközségeiben. Kiadványaiban nagy figyelmet szentel a különböző társadalomnéprajzi eredmények megjelentetésére. A Társaság az elmúlt tíz év alatt fokozatosan a Magyar Tanszéken folyó néprajzi oktatás háttérintézményévé vált, szakkönyvtára, archívuma, infrastruktúrája, speciális könyvsorozatai a néprajz szakos egyetemisták és pályakezdő fiatal kutatók munkáját segíti elő. A két intézmény 1991-től alapkutatásokat kezdeményezett a Moldvában élő csángók társadalom- és családszerkezetének, akkulturációjának, identi-

tásának vizsgálatára. Ezekből a csoportos kutatásokból már több kötet is megszületett.⁷⁴

A székelyföldi társadalom kutatásában meghatározó szerepet játszik a Csíkszeredában 1979-től működő Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport. Ez az intézmény önreflexiót kezdeményezett az erdélyi társadalomkutatásban, módszertani és értelmezési gyakorlatával meghonosította az európai és az amerikai szociálintropológia legújabb eredményeit, új fogalmi nyelvet vezetett be. A KAM munkatársai az 1980-as években a Bukarestben megjelenő A Hét című folyóirat hasábjain és annak TETT című, havonta megjelent füzeteiben publikálták eredményeiket. Több hangos vitát is gerjesztettek a folklorizmussal valamint az oral history módszer alkalmazásával kapcsolatban.⁷⁵ Elsősorban a hétköznapi vizsgálatára helyezték a hangsúlyt, ugyanakkor nagy figyelemmel vizsgálták a romániai magyar intézmények működését, a székelyföldi elvándorlási és elszegényedési folyamatokat, az internetikus kapcsolatokat, a lokális és a regionális identitás működését.⁷⁶ Újabban a kommunista korszak rítusait és ünneplési gyakorlatát, hatalmi beszédmódját és frazeológiáját, valamint elitrekrutációját is kutatják stb.⁷⁷

*

A romániai magyar társadalom etnográfiai jellegű kutatását az elmúlt nyolcvan év alatt alapvetően meghatározták a hazai politikai és hatalmi viszonyok, a szakemberképzés milyensége és az intézményes háttér alakulása.

Viszonylag későn, csak a két világháború közötti korszakban alakult ki a társadalomnéprajz tematikája, terminológiája és kutatási módszertana. Mivel sem egyetemi, sem intézeti háttér nem állt a fiatal kutatók rendelkezésére, ezért csak szerényebb kezdeményezések érlelődtek, s felértékelődött a különböző világ- és kultúraszemléletű csoportosulások által kiadott folyóiratok szerepe.

A két világháború közötti kezdeményezések 1940-1944 között teljesedtek ki, amikor a magyar állam biztosította a legfontosabb tudományos intézetek anyagi hátterét, s újra beindult a kolozsvári magyar egyetem keretében a néprajzi képzés. Ennek a korszaknak a társadalomtudományi szemléletét és minőségét alapvetően meghatározta Bónis György, Gunda Béla és Venczel József tevékenysége, akik pár év alatt elősegítették az erdélyi magyar néprajz professzionálódását, az európai és magyarországi eredmények befogadását. Olyan fiatal kutatói nemzedéket⁷⁸ bocsátottak szárnyára, mely a második világháború utáni évtizedekben a különböző kolozsvári intézményekben (pl. Néprajzi Múzeum, Folklor Intézet) kulcspozíciókhoz jutott és nagyszabású tudományos célkitűzéseket tudott megvalósítani.

1945 után a totalitárius hatalom csakhamar beszüntette a néprajz egyetemi oktatását, majd felszámolta az önálló magyar univerzitást, s a különböző kutatóintézetekben magyar fiatalokat többé nem alkalmaztak. Az 1968-as eseményeket kísérő ideológiai és nemzetiségi lazításban megszületett a

Kriterion Könyvkiadó, mely két évtized alatt megjelentette a második világháború utáni csoportos és egyéni kutatások eredményeit. A néprajzi kötetek szakmai színvonalát és igényességét a Budapesten néprajzi tanulmányokat végzett Salamon Anikó határozta meg.

A totalitárius hatalom az 1970-es évek végén megszüntette a szociológiai oktatást Romániában, s fokozatosan a néprajzi kiadványok megjelentetését is ellehetetlenítette. Az elsősorban bölcsészekből álló Korunk Társadalomnéprajzi Kör egy új kutatói nemzedék kinevelését segítette elő. Ez a generáció 1989 után megalakította a Kriza János Néprajzi Társaságot, cselekvő részt vállalt a Magyar Nyelv és Kultúra Tanszék oktatási és kutatási programjainak irányításában, valamint az erdélyi magyar néprajztudomány professzionalizálódásában.

A különböző társadalomtudományok (pl. antropológia, néprajz, szociológia, történeti antropológia stb.) az 1989-es romániai események utáni évtizedben Erdélyben fokozatosan intézményesedtek, rendre megalakultak egyetemi tanszékeik, kutató bázisaik, s figyelemre méltó szakmai publikációkat jelentettek meg magyar, román és idegen nyelven.⁷⁹ Ezek a folyamatok hatékonyan elősegítették a specializálódást, munkamegosztást és versenyszellemet. Ugyanakkor kihangsúlyozzuk, hogy a társadalomtudományok eredményessége érdekében a jövőben ezeknek a diszciplínáknak az egészséges együttműködésére lesz szükség.

Az 1990-es években Erdélyben olyan új, változatos tudományos intézményrendszer és kutatási paradigma bontakozott ki, mely szoros kapcsolatokat alakított ki elsősorban a magyarországi, másodsorban pedig a romániai tudományos élettel. Az utóbbi évtizedben az erdélyi falusi társadalmak kutatásába már cselekvő módon bekapcsolódhattak a magyarországi és más országokból származó kutatók és intézmények is.⁸⁰ A Romániában élő magyarság társadalomszerkezetének legújabb eredményei sokszor nem is erdélyi piacon reprezentálódhatnak, hanem magyarországi kötetekben és periodikákban jelennek meg.⁸¹ Ugyanakkor az antropológia új kihívásokat jelent a hazai kutatók számára, s továbbra is fontos feladat marad az európai tudományos vérkeringésbe való betagozódás.

IRODALOM

APOR Péter

1978 *Metamorphosis Transylvaniae*. Előszóval és jegyzetekkel ellátta Kócziány László.

A szöveget gondozta Lőrinczy Réka. Bukarest

BALÁZS Lajos

1998 *Vétségek és konfliktusok egy hagyományos közösségben*. Székelyföld II. 10. 70–76.

1999 *Csíkszentdomokos. Monográfia*. Csíkszereda

BALÁZS Sándor

1995 *Lugosi üzenet*. Szatmárnémeti

BALOGH Edgár (szerk.)

1981 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon I.* Bukarest

1991 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon II.* Bukarest

BARABÁS László

1994 Eklezsiakövetés a székely „protestáns szentföldön”. In: ZAKARIÁS Erzsébet – KESZEG Vilmos (szerk.): *Kríza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2.* Kolozsvár. 180–197.

BÁRDI Nándor (szerk.)

1995 *A Keleti Akció* Regio VI. 3. 89–134.

1999 *Források és stratégiák.* Csíkszereda

1999 *A többség kisebbsége.* Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről. Csíkszereda

BÁRTH János (szerk.)

1998 *Havasolja havasa. Tanulmányok a székelyvassági hegyi tanyák népéről.* Kecskemét

BENKÓ Elek – DEMETER István – SZÉKELY Attila

1997 *Középkori mezőváros a Székelyföldön.* Erdélyi Tudományos Füzetek 223. Kolozsvár

BENKÓ Samu

1972 *Murokország.* Bukarest

BÍRÓ A. Zoltán

1984 *Beszéd és környezet.* Bukarest

1997 *Hétköznapi humorvilág.* Helyzet Könyvek. Csíkszereda

BÍRÓ Zoltán – GAGYI József – PÉNTÉK János (szerk.)

1987 *Néphagyományok új környezetben.* Bukarest

BODÓ Barna (szerk.)

1996 *Jelen és jövő a szórványkutatásban.* Temesvár

1997 *Peremlét és megmaradás. Bánsági helyzetkép.* Temesvár

1998 *Nagyvárosi etnikai és szociális szórványok.* Temesvár

2000 *Romániai Magyar Évkönyv 2000.* Temesvár–Kolozsvár

BODROGI Tibor (szerk.)

1978 *Vársány. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu társadalomnéprajzához.* Budapest

BOKOR Zsuzsa

1999 Parázna, prostituált, szerelmi varázsló vagy boszorkány. In: BORBÉLY Éva – CZÉGÉNYI Dóra (szerk.): *Változó társadalom.* Kolozsvár. 73–90.

BOLOVAN, Sorina Paula

1999 Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Cluj-Napoca

BÓNIS György

1942 *Magyar jogtörténet I-II.* Kolozsvár

1942 *Magyar jog – székely jog.* Kolozsvár

1942 *Törvény és szokás a Hármaskönyvben.* Kolozsvár

1943 *Hű bériség és rendiség a középkori magyar jogban.* Kolozsvár

BÖZÖDI György

1938 *Székely bánja.* Kolozsvár

CERNEA Mihai – LARIONESCU Maria – SPRINGER Ecaterina – STAHL H. Henri

1982 *Rural community studies in Romania.* Rural Community Studies 2. 191–254.

COROI Artur2000 *Altorja*. Csíkszereda**CSEKE Péter**1988 *Erdélyi fiatalok*. Bukarest**DEMETER Béla**1931 *Hogyan tanulmányozzam a falu életét?* Cluj-Kolozsvár1932 *Az erdélyi falu és a szellemi áramlatok*. Kolozsvár**DIMÉNY Attila**

1999 Endogám és exogám típusú házasságok Oroszfaluban a századfordulón. In:

BORBÉLY Éva - CZÉGÉNYI Dóra (szerk.): *Változó társadalom*. Kolozsvár. 154–162.**DIÓSZEGI László – R. SÜLE Andrea (szerk.)**1990 *A romániai magyarság története 1919–1989*. Budapest**EGYED Ákos**1981 *Falu, város, civilizáció*. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848–1914. Bukarest1997 *A korszerűsödő és a hagyományörző Erdély I–II*. Csíkszereda**EGYED Péter (szerk.)**1984 *Változó valóság*. Bukarest**ERDEI Ferenc**1938 *Parasztok*. Budapest1940 *Magyar falu*. Budapest1941 *A magyar paraszttársadalom*. Budapest**FÉL Edit**1935 *Harta néprajza*. Budapest1941 *Kocs 1936-ban*. Budapest1944 *A nagycsalád és jogszkásai a komárommegyei Martoson*. Érsekújvár1948 *A magyar népi társadalom életének kutatása*. Budapest1958 *Adatok a bukovinai székelyek rokonsági intézményeiről*. Néprajzi Közlemények II. 4. 3–17.**FÉL Edit – HOFER Tamás**1997 *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Budapest**FEISCHMIDT Margit**1994 *Etnicitás és helyi intézmények. Jegyzetek egy mezőiségi faluról*. Regio. Kisebbségi Szemle. V. 3. 119–128.**FEISCHMIDT Margit – MAGYARI-VINCZE Enikő – ZENTAI Violeta (szerk.)**1997 *Women and Men in East European Transition*. Cluj-Napoca**FÜLEMILE Ágnes – BALOGH Balázs**1998 *Vázlat Kalotaszeg jelenkori társadalmáról*. Limes XI. 34. 135–157.**GARDA Dezső**1994 *Székely hadszervezet és faluközösség* Gyergyószentmiklós**GAZDA Klára**1980 *Gyermekvilág Esztelneken*. Bukarest**GUNDA Béla**1946 *Munka és kultusz a magyar parasztságnál*. Erdélyi Néprajzi Tanulmányok 6. Kolozsvár**GUSTI, Dimitrie**1976 *A szociológiai monográfia*. Bukarest

GYALLAY-PAPP Zsigmond

1931 *A nép és az intelligencia*. Kolozsvár

GYÖRFFY István

1939 *A néphagyomány és nemzeti művelődés*. Budapest

1986 *A Fekete-Körös völgyi magyarság*. Debrecen

GYÓRI Illés István

1937 *Metamorphosis Transylvaniae*. Országgrészünk alakulása 1918–1936. Cluj

GYÓRI Klára

1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája. Emlékezés*. Sajtó alá rendezte és előszóval ellátta Nagy Olga. Bukarest

HAJDÚ Farkas Zoltán

1986 *A csíki székely kaláka: intézmény és jelkép*. Budapest

1993 *Csíki kaláka. Tánczos Vilmos előszavával*. Csíkszereda

HAJDÚ Lajos

1989 Bűnözés és büntetőbíráskodás Erdélyben (valamint a Partiumban) a jozefinista büntetőjogi reformok előtti években. *Köny. Levéltári Közlemények* 2. 219–320.

HELLER Ágnes

1996 *A szegény hatalma*. Két tanulmány. Budapest

HERÉDI Gusztáv (szerk.)

1982 *Metamorphosis Transylvaniae. Korunk Évkönyv*. Kolozsvár

HERMANN Gusztáv Mihály

1993 *Rendiség és nemzetiségi identitástudat a székelyeknél*. Aetias 3. 40–56.

HERMANN Gusztáv Mihály – RÓTH András Alajos (szerk.)

2001 *Areopolisz. Történeti és társadalomtudományi tanulmányok*. Székelyudvarhely

HOFER Tamás (szerk.)

1984 *Történeti antropológia*. Budapest

IMREH István

1967 *A bálványosváraljai falukutatás*. *Korunk* Második folyam XI. 9.

1973 *A rendtartó székely falu*. Bukarest

1978 *A szabófalvi jogszokásokról*. (Erdős Szeszka Péterrel) In: dr. KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok*. Bukarest. 195–207.

1979 *Erdélyi hétköznapiak*. Bukarest

1980 *Erdély változó társadalma 1767–1821*. (Csetri Elekkel) Bukarest

1983 *A törvényhozó székely falu*. Bukarest

1994 *Látom az életem nem igen gyönyörű*. A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764. Bukarest

1999 *Erdélyi eleink emlékezete 1550–1850*. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok. Kolozsvár

IMREH István (szerk.)

1978 *Változó valóság*. Bukarest

IMREH István – PATAKI József

1992 *Kászonszéki krónika 1650–1750*. Bukarest

IMREH Lajos

1940 *A szórványmunka elvi és gyakorlati kérdései*. Kolozsvár

JAKABFFY Elemér (szerk.)

1934 *Adatmutató a nyelvi, faji és vallási kisebbségek jogi, politikai, kulturális és gazdasági helyzetéről, különös tekintettel a magyar kisebbségekre*. Magyar Kisebbség. 17–19. 473–580.

1993 *Nemzetstratégiai írások*. Válogatta, a bevezetőt írta és a jegyzeteket összeállította Balázs Sándor. Bukarest

JAKABFFY Elemér – PÁLL György

1939 *A bánrsági magyarság húsz éve Romániában*. Budapest

KACSÓ Sándor

1937 *Erdélyi Magyar Évkönyv*. Brassó

KAM (Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport)

1990 *Kapcsolat, környezet, közösség*. Csíkszereda

1991 *Mentális környezet*. Janus VIII. 1.

1995 *Változásban?* Elemzések a romániai magyar társadalomról. Csíkszereda

1996a *Elvándorlók?* Vendégmunka és életforma a Székelyföldön. Csíkszereda

1996b *Egy más mellett élés*. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról. Csíkszereda

1996c *Elmentünk?* Székelyföldi életutak. Csíkszereda

1997 *Így élünk*. Elszegényedési folyamatok a Székelyföldön. Csíkszereda

1998 *Fényes tegnapunk*. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. Csíkszereda

1999 *Ismertős terepen*. Válogatás csíkszeredai antropológiai írásokból. Csíkszereda

KEMÉNYFI Róbert

1994 *Etno-kulturgeográfiai vizsgálatok két magyar-román faluban*. Debrecen

KESZEG Vilmos

1996 *Kelt levelem... Egy mezősségi parasztasszony levelezése*. Debrecen

KESZI HARMATH Sándor

1978 Népesedési kérdések Kalotaszegen. In: IMREH István (szerk.): *Változó Valóság*. Bukarest. 19-60.

KISBÁN Eszter (szerk.)

1994 *Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*. Tanulmányok. Budapest

KIRÁLY LÁSZLÓ

1972 *Kék farkasok*. Bukarest

KISS András

1994 *Források és értelmezések*. Bukarest

1998 *Boszorkányok, kuruzslók, szalmakoszorús paráznák*. Bukarest

KOCSIS Rózi

1988 *Megszéptült szegénység*. Vallomás a gyermekkorról. Sajtó alá rendezte és előszóval ellátta Nagy Olga. București

KÓSA László

1991 *Paraszi polgárosulás és népi kultúra táji megoszlása Magyarországon 1880–1920*. Debrecen

KÓS Károly

1972 *Népélet és néphagyomány*. Bukarest

1976 *Tájak, falvak, hagyományok*. Bukarest

1979 *Eszköz, munka, néphagyomány*. Bukarest

1999 *Népi földművelés Kalotaszegen*. A Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára 7. Debrecen

2000 *A Mezőség Néprajza I-II*. Marosvásárhely

KOTICS József

- 1997 Erkölcsei értékrend és társadalmi kontroll néhány moldvai csángó faluban. In: POZSONY Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5. Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról*. Kolozsvár. 36–55.
- 1999 A társadalmi kontroll szimbolikus formáiról. Egy ritus jelentései. In: ZSIGMOND Győző (szerk.): *Szokás és erkölcs*. Bukarest. 8–36.
- 2001 Mások tekintetében. Miskolc

KOVÁCS Flóra

- 2000 *Változások Szék község életében*. Sepsiszentgyörgy

LÓRINCZI Réka

- 1980 *A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai*. Bukarest

MAGYARI-VINCZE Enikő

- 1997a *Kísérletek kulturális elemzésre*. Cluj-Napoca
- 1997b *Antropologia politiciii identitare naționaliste*. Cluj-Napoca

MAGYARI-VINCZE Enikő – QUIGLEY Colin – TROC Gabriel (szerk.)

- 2000 *Întilniri multiple. Antropologi occidentali în Europa de Est*. Cluj-Napoca

MAROSI Péter

- 1942 *Falukutatás Bálványosváralján*. Különlenyomat a *Hitel* 3–4. számából. Kolozsvár

MIKÓ Imre

- 1932 Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. *Erdélyi Fiatalok Falu-üzetei* 4. Kolozsvár
- 1941 *Huszonkét év*. Kolozsvár

NAGY Olga

- 1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Győri Klára emlékezése. Bukarest
- 1977 *Paraszt Dekameron*. Válogatás széki tréfákból és elbeszélésekből. Budapest
- 1983 *Újabb paraszt Dekameron*. A szerelemről és a házasságról. Budapest
- 1988 *Asszonyok könyve*. Népi elbeszélések. Budapest
- 1988 *Megszépült szegénység*. Kocsis Rózsi. vallomás a gyermekkorról. Bukarest
- 1989 *A törvény szorításában*. Paraszti értékrend és magatartásformák. Budapest
- 1994 *Népi változatok szerelemre és házasságra*. Esszé. Székelyudvarhely

NAGY Olga (szerk.)

- 2000 Változó népi kultúra. Társadalomnéprajzi vizsgálat Havadon. Bukarest–Kolozsvár

NEMÉNYI Ágnes

- 1997 *Erdélyi fálvak – gazdasági, szociális struktúrák és folyamatok*. Kolozsvár

NIEDERMÜLLER Péter

- 1990 *Az antropológia haszna: egy közép-európai példa*. BUKSZ 1990 Ősz. 331–335.

ORTUTAY Gyula

- 1949 A magyar néprajztudomány elvi kérdései. *Ethnographia*. LX. 1. 1–25.

PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk.)

- 2000 *Társadalom. Magyar Néprajz VIII*. Budapest

PÁL Judit

- 1999 Procesul de urbanizare în scaunele secuiești în secolul al XIX-lea. Cluj-Napoca

PALKÓ Attila

- 1995 *Magyaró*. Egy felső-marosmenti falu évszázadai. Bukarest

PALKÓ Attila – ZSIGMOND József

- 1998 *Magyaró hétköznapijai*. Marosvásárhely

PILLICH László

- 1985 *Városom évgyűrtűi*. Bukarest

PILLICH László – VETÉSI László (szerk.)

1987 *Leírtam életem*. Népi önéletírások. Bukarest

POZSONY Ferenc

1992 Zártkörű asszonymulatságok Erdélyben. *Művelődés* XLI. 2. 21–25.

1995 Leány- és asszonyegyletek az erdélyi szászoknál. *Művelődés* XLVIII. 2. 27–29.

1997 Erdélyi szomszédságok. *Ethnographia*. CVIII. 1–2. 235–264.

1997 Erdélyi magyar legényegyletek és társulások. In: CSOMA Zsigmond – VIGA Gyula (szerk.): *Európából Európába. Tanulmányok a 80. esztendő Balassa Iván tiszteletére*. Budapest-Debrecen. 464–482.

1997 Az erdélyi szászok jeles napi szokásai. Csíkszereda

1998 Szól a kakas már. *Szász hatás az erdélyi magyar népszokásokban*. Csíkszereda

2000 Vénleányok és vénlegények csúfolása Erdélyben. In: POZSONY Ferenc: *„Adok nektek aranyvesszőt...” Dolgozatok erdélyi és moldvai népszokásokról*. Csíkszereda. 135–146.

2000a Egy Szeben megyei magyar szórványközösség. *Erdélyi Múzeum* LXII. 3–4. 185–192.

2000b Öregek Erdély változó társadalmában. In: CSERI Miklós – KÓSA László – BEREZCKI Ibolya (szerk.): *Paraszi múlt és jelen az ezredfordulón*. Szentendre. 737–744.

POZSONY Ferenc (szerk.)

1997 Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról. *Kriza János Néprajzi Társaság. Évkönyve* 5. Kolozsvár

1999 Csángósors. *Moldvai csángók a változó időkben*. Budapest

PRINZ Gyula – TELEKI Pál

é.n. Magyar Földrajz. A magyar munka földrajza. Budapest

RÁDULY János

1987 *Mikor a szolgának telik esztendeje*. A kibédi gazdai szolgák életéből. Bukarest

ROSTÁS Zoltán

1989 *Hát ide figyelj, édes fiam*. Esszék az ifjúságkutatás köréből. București

SALAMON Anikó (szerk.)

1979 *Így teltek hónapok, évek...* Öt életrajz. Bukarest

SÁRKÁNY Mihály

2000 A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk.): *Társadalom. Magyar Néprajz. VIII.* Budapest. 29–66.

SEMLYÉN István

1982 *Népesedésrobbanás – egyke*. Bukarest

STASHL, H. Henri

1992 *A régi román falu és öröksége*. Budapest

SULYOK István – FRITZ László (szerk.)

1930 *Erdélyi magyar évkönyv 1918–1929*. Kolozsvár

SÜTŐ András

1972 *Anyám könnyű álmat ígér*. Naplójegyzetek. Bukarest

SZABÓ István

1940 *A magyar parasztság története*. Budapest

1966 *A falurendszer kialakulása Magyarországon*. Budapest

1969 *A középkori magyar falu*. Budapest

1976 *Jobbágyok – parasztlak*. Értekezések a magyar parasztság történetéből. Budapest

SZABÓ László

- 1980 *A magyar rokonsági rendszer*. Debrecen
1990 *Bevezetés a társadalomnépraizba*. Debrecen
1993 *Társadalomnépraiz*. Debrecen
1996 *Az erdélyi társadalmi kutatásokról*. In: *Társadalom, etnikum, identitás*. Debrecen. 17–34.
1997 *A munka népraiz*. Tanulmányok a magyar paraszti munka- és üzemszervezetről a XVIII-XX. századból. Debrecen

SZÁSZ Zsombor

- 1927 *Erdély Romániában*. Budapest

SZENDREY Ákos

- 1937 A népi társadalom tagolódása. *Ethnographia*. XLVIII. 188–197.
1938 A népi társasmunkák és összejövetelek. *Ethnographia*. XLIX. 273–286.

SZÖCSNÉ Gazda Enikő

- 2001 Erkölc és közösség. Orbai széki erkölcsírányítás a XVII-XIX. században. Csíkszereda

TAGÁNYI Károly

- 1919 *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről I*. A családi és öröklési jogszokások. Budapest

TAKÁCS Lajos

- 1987 *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. Budapest

TÁNCZOS Vilmos

- 1996 *Keletnek megnyit kapuja*. Népraizai esszék. Kolozsvár
1997 *Hányan vannak a moldvai csángók?* Magyar Kisebbség. III. 1–2. 370–390.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

- 1980 *A népi jogszokások szankció-rendszere*. *Ethnographia*. XCI. 3–4. 372–392.
1981 *Magyar jogi népszokások*. Budapest

TÓTH Pál Péter

- 1999 Szórványban. *A magyar és a vegyes (magyar-román, román-magyar) családok helyzete Észak-Erdélyben 1942–1944 között*. Budapest

TÖNNIES, Ferdinand

- 1983 *Közösség és társadalom*. Budapest

TURAI Tünde

- 2000 A gazdasági tőke, avagy az öregek helyzetét befolyásoló erőforrások egyike. In: CZÉGÉNYI Dóra – KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Népraizai Társaság Évkönyve 8*. Kolozsvár. 70–83.

VÁMSZER Géza

- 1940 Szakadát. *Egy szebenmegyei magyar szórvány*. Kolozsvár

VARGA E. Árpád

- 1998 *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Budapest

VASAS Samu

- 1971 *Egyke és cifrázkodás*. *Korunk Második folyam XV. 9.* 1291–1292.
1978 Egyre gazdagabban, egyre kevesebben. In: IMREH István (szerk.): *Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok*. Bukarest. 61–72.

VENCZEL József

- 1935 *A falumunka és az erdélyi falu-mozgalom*. Erdélyi Tudományos Füzetek 78. Kolozsvár
1980 *Az önismeret útján*. Bukarest
1988 *Erdélyi föld – erdélyi társadalom*. Budapest

- 1993 A falumunka útján. *Válogatott írások*. Székelyudvarhely–Budapest
- VERDERY, Kathrine**
1983 *Transylvanian Villagers*. Los Angeles–London
- VERES Valér (szerk.)**
2001 *Nemzeti vagy nemzedéki integráció?* Erdélyi középiskolások átalakulásban. Kolozsvár–Budapest
- VERESS Károly**
1999 *A nemzedékváltás szerepe a kultúrában*. Kolozsvár
- VETÉSI László**
1978 Mobilitás a bürkösiek párválasztásában. In: IMREH István (szerk.): *Változó valóság. Szociográfiai Tanulmányok*. Bukarest. 73–92.
1982 Szász-magyar etnikai folyamatok Bürkösön. In: HERÉDI Gusztáv (szerk.): *Korunk Évkönyv*. Kolozsvár. 64–97.
2000 *Szórványstratégia – nemzetstratégia*. Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle. VI. 2. 172–214.
- VÍGH Károly**
1999 *Asszonyok és férfiak tüköre*. Tanúvallomások a XVII. századból. Csíkszereda
- VINCZE Gábor**
1999 *Illúziók és csalódások*. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Csíkszereda
2000 *Magyar vagyon román kézen*. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról. Csíkszereda
- VISKI Károly (szerk.)**
1941–1943 *A magyarság néprajza*. I–IV. Második kiadás. Budapest
- VOFKORI László**
1984 A társadalmi mobilitás, a foglalkozási-területi átrétegződés vetületei Székelyudvarhelyen. In: EGYED PÉTER (szerk.): *Változó valóság*. Bukarest. 178–201.
- VOFKORI Mária**
1999 *Társadalmi és gazdasági változások az udvarhelyszéki Havasalján a 17–18. században*. Erdélyi Tudományos Füzetek 226. Kolozsvár
- WEBER-KELLERMANN, Ingeborg**
1986 A „nyelv-sziget-néprajz”-ban jelentkező interetnikus viszonyok kérdéséhez. In: Kovács Emese (szerk.): *Néprajzi szöveggyűjtemény II*. Budapest. 107–126.
- ZAKARIÁS Erzsébet**
2000 *Asszonyélet Erdő vidéken*. Marosvásárhely
- ZSIGMOND Győző**
1995 Egy népszokás, kiabálás a hegybe és interetnikus vonatkozásai a Mezőségen. In: Krupa András – Eperjessy Ernő – Barna Gábor (szerk.): *Kultúrák találkozása – Kultúrák konfliktusai*. Békéscsaba–Budapest. 199–202.
1999 Erkölcsi normák érvényesítése Szent György-napi szokásokban. In: ZSIGMOND Győző (szerk.): *Szokás és erkölcs*. Bukarest. 103–108.

JEGYZETEK

¹ A Magyarság Néprajza első kiadása 1933–1937 között jelent meg. Második bővített változatát Viski Károly szerkesztette. Lásd Viski 1941–1943.

² Györfly 1939.

³ Erdei 1938, 1940, 1941.

⁴ Fél 1935, 1941, 1944, 1948.

⁵ Gusti 1976, Tönnies 1983, Venczel 1980. 137–141.

⁶ Bárdi 1995. 110–114.

⁷ Győri 1937.

⁸ Kacsó 1937.

⁹ Sulyok–Fritz 1930.

¹⁰ Jakabffy 1934.

¹¹ Jakabffy–Páll 1939.

¹² Szász 1927.

¹³ Mikó 1932.

¹⁴ Böződi 1938.

¹⁵ Balázs 1995. 146.

¹⁶ Balogh 1981. 483–485.; Cseke 1988.

¹⁷ Balogh 1981. 541.; Gyallay–Papp 1931; Demeter 1931, 1932; Mikó 1932.

¹⁸ Balogh 1991. 250–251.

¹⁹ Ennek a falujárásnak eredményei elsősorban az Erdélyi Fiatalok füzetekben tükröződnek.

²⁰ Marosi 1941; Imreh 1967, 1978. 5–18.

²¹ Például Mikó 1941.

²² Imreh 1940.

²³ Vámszer 1940; Weber–Kellermann 1986.

²⁴ Tóth 1999.

²⁵ Prinz–Teleki é.n.

²⁶ Lásd Verdery 1983. 20.

²⁷ Tárkány Szücs 1981.

²⁸ Tönnies 1983.

²⁹ Gusti 1976, 1978. 5–18.

³⁰ Imreh 1967.

³¹ Imreh 1994, 1999.

³² Imreh 1973, 1983.

³³ Imreh 1978. 195–207.; Imreh–Pataki 1992. 283–317.

³⁴ Egyed 1981, 1997.

³⁵ Kiss 1994.

³⁶ Kiss 1998.

³⁷ Barabás 1994.

³⁸ Bokor 1999.

³⁹ Szócsné 2001.

⁴⁰ Kotics 2001.

⁴¹ Sütő 1972.

⁴² Király 1972.

⁴³ Venczel 1980.

⁴⁴ Imreh 1978.

- ⁴⁵ Herédi 1982.
⁴⁶ Pillich 1985.
⁴⁷ Bodrogi 1978; Fél–Hofer 1997.
⁴⁸ Nagy 2000.
⁴⁹ Győri 1975.
⁵⁰ Salamon 1979.
⁵¹ Pillich–Vetési 1987.
⁵² Kocsis 1988.
⁵³ Ráduly 1987.
⁵⁴ Nagy 1977, 1983, 1994.
⁵⁵ Nagy 1988.
⁵⁶ Nagy 1989.
⁵⁷ Zakariás 2000.
⁵⁸ Keszeg 1996.
⁵⁹ Pozsony 2000. 135–146.
⁶⁰ Pozsony 1992, 1995.
⁶¹ Lőrinczi 1980.
⁶² Vetési 1978, 1982.
⁶³ Dimény 1999.
⁶⁴ Bolovan 1999.
⁶⁵ Kovács 2000; Pozsony 2000a, 2000b; Turai 2000.
⁶⁶ Pozsony 1997. 464–482.; Rostás 1989; Veres 2000.
⁶⁷ Gazda 1980.
⁶⁸ Gunda 1946.
⁶⁹ Kós 1972, 1976, 1979, 1999, 2000.
⁷⁰ Hajdú 1986, 1993.
⁷¹ Pozsony 1997. 235–264. és 1998. 17–36.
⁷² Vetési 2001.
⁷³ Lásd Magyar Kisebbség. VI. 2. és Erdélyi Múzeum LXII. 3–4. számát.
⁷⁴ Lásd Pozsony 1997, 1999; Tánczos 1996, 1997.
⁷⁵ Niedermüller 1990.
⁷⁶ KAM 1995, 1996a,b,c; 1997.
⁷⁷ KAM 1998.
⁷⁸ Lásd Faragó József, dr. Kós Károly, Nagy Jenő, Nagy Olga, Szentimrei Judit stb. munkásságát.
⁷⁹ Magyari–Vincze 1997a, 1997b; Feischmidt–Magyari–Vincze–Zentai 1997; Magyari–Vincze–Quigley–Troc 2000; Neményi 1997; Veres 2000.
⁸⁰ Bárh 1998; Fülemile–Balogh 1998; Pozsony 1999.
⁸¹ Lásd Kisebbségkutatás, Magyar Kisebbség, Pro Minoritate, Regio stb.